

MÓZES HUBA

Egy nem szokványos irodalmi társaság: az erdélyi Helikon

A mecénási tevékenységéről is ismert marosvécsi író, Kemény János 1926-ban alapította az erdélyi Helikon szabad írói közösséget.

A Helikon – fogalmazta meg egy kései interjúban Kós Károly – „nem volt [...] szokványos irodalmi társaság. [...] Nem voltak alapszabályai, nem volt vezetősége [...], vagyona, állandó helyiségei.” Volta-képpen tagsága sem volt – tehetjük hozzá –, mégis eredményesen működött.

A görög mitológiában a múzsák székhelyül szolgáló hegység neve a történelem időterében, 1817–1819-ben, Keszthelyen a Festetics György alapította Georgikon ünnepségeit jelölte. A keszthelyi Helikon példája lebegett az erdélyi írók szeme előtt az 1920-as évek derekán, amikor létük és önazonosság-tudatuk védelme érdekében létrehozták a maguk helikoni társaságát.

A korabeli sajtó híradásai a későbbi emlékezések adatait támasztják alá.

A társaság létrehozásának gondolatát 1923-ban, egy gerneszegi ünnepségen Berde Mária író nő vette fel. Az Erdélyi Barázda című lap 1923. szeptember 13-i számában a következőket olvashatjuk az ünnepségről:

„Este 6 órakor a Teleki-kastély nagytermében az irodalmi délután [...] műsora következett, melynek első pontját Molter Károly szellemes és tanulságos [...] előadása képezte.

Utána [...] Kemény János olvasott fel [...] költeményeiből.”

Majd – fűzi hozzá a fordulatossá megfogalmazásokban nem túlságosan gazdag cikk – „Berde Mária [...] két verset olvasott föl”.

A gerneszegi ünnepség szereplői közül többen – köztük Berde Mária és Kemény János – jelen voltak a Jókai-centenárium alkalmával Szászrégenben tartott megemlékezésen is. A Székelyföld című lap 1925. március 17-i száma a következőket írja az eseményről. Szemelvényesen idézem:

„A »Szászrégeni Magyar Polgári Dalkör« [...] a városi szálloda nagytermében marosvásárhelyi írók közreműködésével nagy sikerű Jókai-ünnepélyt rendezett. [...]

[...] Általános feltűnést keltett, hogy a második számú páholyban 9 óra előtt [...] pár perccel feltűnt Goga [...] és Groza [...] volt miniszterek profilja. [...]

Az ünnepélyt a »Szászrégeni Magyar Polgári Dalkör« férfikarának éneke nyitotta meg [...] Az ünnepi beszéd után R. Berde Mária olvasott fel három verset legújabb terméséből. [...]

Szünet közben [...] Goga [...] R. Berde Máriát és D. Máthé Mariskát páholyában kereste fel. [...]

A beszélgetés végén a miniszter [...] elbúcsúzott az írónőktől, és a [...] szünet után a műsor második része ugyanolyan siker jegyében folyt le, mint az első rész.

D. Máthé Mariska [...] verseket adott [...] elő. Ezután [...] Kemény János lépett az emelvényre. Versei éppoly szimpátiát váltottak ki, mint rokonszenves megjelenése.”

Arról, hogy Kemény János 1923-ban a gerneszegi Teleki-kastélyban valóban fültanúja volt Berde Mária irodalmi tömörülés alapítását szorgalmazó javaslatának, valamint arról, hogy 1925-ben Szászrégenben talán éppen a költő és politikus Gogának az erdélyi irodalommal kapcsolatos csipkelődő megjegyzései készítették Kemény Jánost Berde javaslatának megfontolására és a feladat vállalására – minderről végül más források tájékoztatnak.

Tény, hogy a megfontolástól a megvalósításig nem sok időre volt szükség.

Kemény János szándékáról elsőként Hunyady Sándornak az Ellenzék című lap 1926. február 14-i számában megjelent riportja tájékoztatja a nyilvánosságot:

„Egy nagy, négyszögű teremben állunk, amelyben még nincs bútor, csak a falak és a faburkolatos mennyezet van rendbe hozva, meg a sárga cserépből rakott, kerek erdélyi kályha ragyog új fényben” – írja Hunyady Sándor.

„– Szép nagy szoba, mi? – mondja Kemény János. – Világos, levegős. Ezt úgy szeretném berendezni, hogy kényelmesen lehessen benne tanácskozásokat, felolvasásokat tartani. Hogy ha lehet, itt legyen az erdélyi Helikon. [...] Itt nálam van hely elég. És én meg a feleségem is szívesen látnánk, ha minden esztendőben egyszer összegyülnének Vécsen a legjobb, legkomolyabb, legértékesebb erdélyi művészek. [...] Ünnepe lenne nekem az az egy-két-három hét, amíg Erdély művészeit vendégül tisztelhetem.”

A következő hetekben, hónapokban több író társ, köztük Kuncz Aladár közreműködésével pontosabb

körvonalat ölt az elképzelés, s 1926. június 17-én Kemény János papírra veti a helikoni közösség alapító okiratának számító meghívólevelet. A névre szólóan szétküldött levél szövegét egészében idézem:

„Kedves Barátom,

minthogy szándékomban van nyaranként egy bensőséges írói csoportosulást szervezni Marosvécsen, nagyon szívesen látnalak július 15-től fogva egy három napig tartó irodalmi megbeszélésre. Ennek a vécsi első találkozásnak az volna a célja, hogy irodalmi terveinket, szándékainkat megbeszéljük, és együttes, alapos tanácskozásban mintegy helyzetképet vegyünk fel az erdélyi irodalom mai állapotáról és jövő lehetőségeiről. Tanácskozásainkon kívül tartanánk egy irodalmi ünnepet is, amelyen nagyon kérnélek, hogy még meg nem jelent verssel vagy novellával részt venni szíveskedjél. Remélem, hogy ennek az első találkozásnak üdvös hatása lesz úgy a közöttünk lévő baráti viszony megerősödésére, mint irodalmi életünk fejlődésére. A magam részéről mindent meg fogok tenni, hogy vendégeim, akikben én mai irodalmi életünk reprezentánsait látom, jól érezzék magukat. Nagyon kérlek, kedves barátom, hogy levelem vétele után azonnal értesíts, módodban lesz-e meghívásomnak eleget tenni.

Mindenesetre nagyon örülnék, ha házamat jelenléteddel megtisztelnéd.

Köszönt és elvár igaz barátsággal:

Kemény János”

A meghívó címzettjei első ízben 1926. július 15. és 17. között, majd 1942-ig további 14 alkalommal gyűlnek össze marosvécsi tanácskozásra. A találkozókön átlag 20 író vett részt: mind a 15 találkozón Kemény János és Bánffy Miklós, 14 találkozón Kádár Imre, Kós Károly, Kovács László és Molter Károly, 13 találkozón Tamási Áron. A találkozóknak több mint a felén jelen volt még Kacsó Sándor, Ligeti Ernő, Makkai Sándor, Dsida Jenő, Lakatos Imre, Szántó György, Szemlér Ferenc és Tabéry Géza. Azoknak a száma, akik legalább egy találkozón részt vettek, kerekén 50. Őket tekinthetjük a Helikon tényleges tagjainak. A résztvevők közül a legidősebb az 1866-ban született Kovács Dezső, a legfiatalabb az 1913-ban született Jékely Zoltán. A tényleges Helikon-tagok közül legkorábban – 1931-ben – Kuncz Aladár hunyt el, legtovább – 1998-ig – Wass Albert élt.

A helikoni közösség az 1924-ben alapított Erdélyi Szépmíves Céh könyvkiadó és az 1928 májusában indított Erdélyi Helikon szépirodalmi folyóirat közreműködésével ért el figyelemre méltó eredményeket. Ezt jelzi például a Céhnél leggyakrabban közölt szerző, Tamási Áron könyveinek a sora, az 1928-as *Szűzmáriás királyfi* című regénytől az 1932–1934-es *Ábel-trilógián* át az 1942-es *Téli verőfény* című elbeszéléskötetig. Egyértelműen eredmény- és színvonaljelző 1931-ből Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regénye, '34-ből Szerb Antal pályadíjnyertes *Magyar irodalomtörténete*, '36-ból Karácsony Benő *Napos oldal* című regénye, '38-ból Dsida Jenő *Angyalok citeráján* című posztumusz vers- és műfordítás-gyűjteménye, 1934–1940-ből Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című regénytrilógiája.

A helikoni szerzők, akik a magyar nyelvterület egészének olvasóihoz kívántak szólni, nem elhanyagolható erőfeszítéseket tettek a Délvidékkel és a Felvidékkel ápolat kapcsolataik elmélyítéséért.

Az I. marosvécsi találkozó V. számú határozatának tanúsága szerint a helikoni közösség kezdetől fogva felkarolta a színjátszás ügyét is. Kiemelkedő e tekintetben Kemény Jánosnak a szerepe, aki 1933 és 1941 között elnök-vezérigazgatóként irányította a kolozsvári színjátszást megújító és a színielőadások egy részét Erdély más városaiba is eljuttató Thália Rt. munkáját.

A Helikon tagsága az erdélyi képzőművészek szakmai szervezetének megalakulását is támogatta. A művészettörténet-írás a tömörülés alapító okiratának az Erdélyi Helikon 1929. augusztus–szeptemberi kettős számában megjelent tájékoztatást tekinti. Idézem: „Kultúránk egységének felismeréséből fakad a Helikonnak az az elhatározása, hogy festőművészeink segítségére siet, s kérésükre támogatja őket az írók céhéhez hasonló képi céh előkészítésében.” A megalakuló szakmai szervezet, a Barabás Miklós Céh első elnökéül az Erdélyi Szépmíves Céh könyvkiadó vezetőjét, az író, grafikus és építész Kós Károlyt választotta.

Aligha kétséges, hogy a Helikon két világháború közötti értékkeremtő munkája nélkül az önazonosság-tudat védelme a későbbiekben, 1944/1945, sőt 1989/1990 után is nehezebb lett volna.

Nehezebb volna ma is.